

***Libor Hruška, Pivovarnictví 1869 – 1914. Žízeň nebo vlastenectví. PhD – dizertace, UK, Pedagogická fakulta 2014, 212 s.
Školitel: Prof. PhDr. Jiří Pokorný, CSc.***

S autorovým jménem jsem se setkal poprvé, když jsem posuzoval jeho analytickou studii o přeměně nuselského pivovaru na akciovou společnost v 90. letech 19. století, která byla publikována v Pražském sborníku historickém r. 2010. Již tehdy bylo patrné, že má o sledovanou problematiku velký zájem a že ji dokáže jako historik kvalifikovaně zpracovat. Ve své disertační práci si vybral ovšem úkol daleko náročnější, neboť se týká pivovarů v hlavních centrech pivovarnického průmyslu, tj. Plzni, Praze a Českých Budějovicích v letech 1869 – 1914, s jistým přesahem do r. 1918. V názvu textu, jehož podtitul se mi zdá být poněkud žurnalistický, by mělo být po mém soudu uvedeno, že jde o pivovarnictví v Čechách. Pivovarnictví na Moravě a ve Slezsku, jakož i téma sladovnictví jsou tu totiž ponechány stranou.

Ostatně žízni samotné a jejím fyziologickým, kulturním a sociálním souvislostem se pan Hruška věnuje spíše příležitostně než soustavně. Přesnější je po mém soudu jeho vymezení konstatující v závěru práce, že se soustředil na problematiku marketinkových strategií ve vybraných pivovarnických centrech. Setkáváme se zde i s přesahy do problematiky středních a malých pivovarů.¹ K tomu jen dodávám, že v době, kterou sleduje, byla přijata klasifikace pivovarů podle jejich ročního výstavu udaného v hektolitrech. Nejen v tomto směru bych mu rád doporučil skvělou analýzu předlitavského pivovarnictví a sladovnictví, již napsal přední odborník pražský Němec Karl Urban do pátého dílu jubilejní publikace „Die Groß-Industrie Österreichs“ z r. 1898. Činím tak mj. proto, že

¹ Autor občas uvádí též pivovar ve Starém Plzenci (s. 19 a 154) ležícím nedaleko Plzně. Vybudován byl v rámci zakladatelské horečky (1873) jako „česká“ akciová společnost; brzy však musel být odprodán do „cizích“ rukou kvůli finančním nesnázím nabývajícím až skandální povahy. Hlavním iniciátorem tohoto podniku (časově souběžného s výstavbou „německého“ Plzeňského akciového pivovaru) byl cukrovarnický odborník Hugo Jelínek tehdy působící v Plzni. V této době i později spolupracoval se strojírnu Emila Škody. Obě snahy využít skvělé pověsti piva z Měšťanského pivovaru v Plzni (1842) předcházely neúspěšnému úsilí Karla Urbana založit spolu s vlastníky menších pražských pivovarů v Plzni r. 1892 další pivovar (s. 59 an.).

Urbanovi, právníkovi, německému politikovi, vlastníkovi dvou menších pivovarů v Praze a po r. 1900 též předsedovi správní rady Plzeňského akciového pivovaru, věnuje ve svém výkladu značnou pozornost (s. 26 an., 46 an., 59, 82 an. 165, 175, 197).

Periodizační mezníky autor zvolil logicky, neboť r. 1869 bylo v rámci státní liberální hospodářské politiky zrušeno propinační právo, čímž se trh otevřel volné konkurenci. Na začátku první světové války byl rozvoj pivovarnictví drasticky omezen jinými ekonomickými prioritami i odbytovými potížemi. Svou pozornost kolega Hruška věnuje též kartelizaci pivovarnictví v Čechách, k níž došlo r. 1907 (s. 81); právě ona výrobu piva a pivní trh zřetelným způsobem regulovala. Ovšem již v předchozím období se směřovalo k dohodám o jeho rajonizaci mezi různými pivovary, jež autor ponechává víceméně též stranou. Těžiště jeho výkladu spočívá totiž v odbytových strategiích vybraných pivovarů, technologických změnách ve výrobě piva a proměnách spotřebitelského vkusu. V této souvislosti zdůrazňuje dvě vlny pivovarské zakladatelské horečky, tj. na přelomu 60. a 70. let a v 90. letech 19. století.

Práce přesvědčivě dokumentuje dějiny pivovarnictví v jeho centrech a vhodně upozorňuje na vztah jeho orientace na export (již umožnil rozvoj železniční sítě) na straně jedné a na domácí spotřebu na straně druhé. Z hlediska sociologie a kultury spotřeby piva bych však větší důraz položil nejen na fenomén postupující urbanizace, nýbrž i na to, že v jejím rámci vzrůstal význam průmyslového dělnictva jako nové konzumentské vrstvy. Zvláštní pozornost by si pak v této souvislosti zasloužily dělnické či lidové domy.² Dělnická kultura je totiž neodmyslitelná od „hospodské“ sociability, na niž byly vázány nejen jeho politické organizace a spolky, nýbrž i „volnočasové“ aktivity, v nichž sehrávala svoji roli nejen fyziologická potřeba „uhasit“ žízeň, nýbrž i specifická

² K tomu srv. např. Adina Lieske, *Arbeiterkultur und bürgerliche Kultur in Pilsen und Leipzig*. Bonn 2007, viz hl. s. 363 ann. Samozřejmě součástí dělnických domů byly i restaurace. Nejstarší z nich v Čechách, ne-li Předlitavsku, zvaný „Peklo“, se nacházel v Plzni (1894).

psychohygienu, neboť v hospodě se dělník manuálně pracující v podřízené pozici stával platícím hostem. Navíc se tu mohl spontánně vyjadřovat ke všemu, co jej zajímalo a trápilo a zároveň se pobavit se svými druhy. Pravidelná návštěva hostince se tak projevovala jako nedílná součást jeho kulturní a sociální reprezentace.

Tyto okolnosti nesmazatelným způsobem spoluvytvářely fenomén moderní české kultury, v níž se uplatňovala vzájemná tolerance spojující ve městech i na venkově právě takto chápaným životním stylem střední vrstvy s nižšími společenskými třídami. Autor na tento fenomén příležitostně naráží v těch případech, když vyjma archivních pramenů využívá pro svůj výklad též publicistiku (včetně humoristických časopisů) a literární postřehy Jana Nerudy, Ignáta Herrmanna, Jaroslava Haška a jiných českých spisovatelů. K nim lze přiřadit dnes již málo čtené dílo Gézy Včeličky „Policejní hodina“ (1937). Jeho děj se též odehrává v době listopadových davových protestů r. 1897, které byly spektakulární reakcí „zdola“ na vydání Badeniho jazykových nařízení. Pro historika je inspirativní i to, že se ve Včeličkově textu prolíná barvitě líčení atmosféry různých pražských i periferních pohostinství se společenským napětím a policejním dohledem nad městským obyvatelstvem.

Hruškova disertace obsahuje též plastický výklad různých typů festivit (s. 130 ann.), jež souvisely se zvýšením zájmu o konzumaci piva. Jejich performativní stránka je vyzdvížena nejsoustavněji u příležitosti obhroublých masopustních bakchanálií, návštěv císaře Františka Josefa I. a různých hospodářských výstav; jmenovitě připomínám vídeňskou světovou výstavou r. 1873, po níž nastala v habsburské monarchii hospodářská krize citelně postihující i pivovarnictví a Jubilejní zemskou výstavou v Praze r. 1891. Do této, jak sám autor konstatuje „mozaiky“ (s. 199), by se daly nepochybně zařadit i různé typy národních a dělnických (viz např. oslavy prvního máje) slavností, do jejichž veřejných i poloveřejných sociabilit neodlučitelně patřila hojná konzumace piva intenzivně navozující pocit sounáležitosti.

V závěru své dizertace pan Hruška konstatuje, že marketingové strategie vybraných pivovarů se musely od 80. let 19. století vyrovnávat s nacionalizací veřejného života v Čechách, resp. hospodářským nacionalismem; v některých případech i s tzv. „pivním“ antisemitismem (s. 68 ann.). Nicméně je však zřejmé, že ne všechny z vybraných pivovarů (viz zvláště Měšťanský pivovar v Plzni, jenž byl v Předlitavsku spolu se schwechatským největší) se tomuto trendu vždy vstřícně podvolovaly. Dále to byly technologické změny, které k nám přicházely ze zahraničí (hlavně z Bavorska) a citelně ovlivňovaly konzumentský vkus. Český pivař se v této souvislosti autorovi jeví jako zákazník, jenž není příliš konzervativní (s. 198 an.). Jeho kvalifikační text nepochybně otevírá v řadě směrů další výzkumné možnosti. Je napsán se znalostí věci a nelíčeným nasazením. Proto jej doporučuji jako vhodný k obhajobě.

Praha 23. 2. 2014

Prof. PhDr. Jiří Štaif, CSc.